

The engagement of mothers with families in the process of labour migration

Családanyák szerepvállalása a munkamigráció folyamatában

Nagy-Menyhárt Szidónia

Debreceni Egyetem, Szociológia és Társadalompolitika Doktori Program

INFO

Nagy-Menyhárt Szidónia
nagysz@gyergyoremete.ro

Keywords

transnational migration,
transnational families, fe-
minization of migration,
migration decision, moti-
vation, foreign work ex-
perience

Kulcsszavak

transznacionális migrá-
ció, transznacionális csa-
ládok, migráció feminizá-
ciója, migrációs döntés,
motiváció, külföldi mun-
katapasztalat

ABSTRACT

Abstract. The international literature defines the phenom-
enon of migration with the intention to work with the help of
different theories and paradigms, and looks for the cause and
effect relation between them which could explain the different
migration waves. Recent researches into migration have
shown the features of trans-nationalism and the increased rate
of migrant mothers. Due to feminisation of migration, milli-
ons of women have become the breadwinners far from their
homes in another county, and have also changed the division
of labour within the family. The former physically present
motherly care has been replaced by distant and material care
provided by the mother. In my study, the engagement of mo-
thers in the process of migration is approached in three dimen-
sions: an overview of international literature is followed by
regional as well as local research. The analysis of the migra-
tion stories from mothers focus on how working abroad ap-
pears in their life stories, and what the underlying reasons
might have been..

Absztrakt. A nemzetközi szakirodalom különböző elméletek
és paradigmák mentén definiálja a munkavállalás szándéká-
val történő migrációt, ok-okozati összefüggést keresve a kü-
lönböző migrációs hullámok magyarázatára. A migrációs ku-
tatásaiban láthatóvá válnak a transznacionalizmus sajátossá-
gai, valamint a családanyák megnövekedett aránya. A migrá-
ció feminizációja során nők milliói válnak családfenntartóvá
azáltal, hogy otthonuktól távol egy másik országban vállalnak
munkát, új munkamegosztási helyzetet alakítva ki a családon
belül. Az anya fizikai jelenléti gondoskodását az anyagi ter-

mészetű gondoskodás váltja fel. Tanulmányomban három dimenzióban közelítem meg a családanyák szerepvállalását a munkamigráció folyamatában. A nemzetközi szakirodalmi kitekintést térségi, majd helyi szintű kutatás követ. A családanyák munkamigrációs történetének elemzése arra fókuszál, hogy miként jelenik meg élettörténetükben a külföldi munkavállalás, és milyen okok állnak mögötte.

Bevezetés

Az 1960-as évekig a migrációs kutatások a teljes népességre irányultak, figyelmen kívül hagyva a nemek szerinti adatokat. Az 1970-es években azonban a férfi munkaerő gazdasági migrációja dominál, ugyanakkor a nők már megjelennek a család részeként a folyamat elemzésében. Mindez még nem jelentett konkrét kutatást a nőkről. Az 1980-as években már napvilágot láttak migrációval foglalkozó kutatások a nők vonatkozásában, de továbbra is változatlan maradt vándorlásban betöltött szerepük (Bagi 2016).

A gender szempontú megközelítést a migrációs kutatásokban több tényező tette szükségessé. A kutatások azt bizonyították, hogy nem pusztán a nők száma emelkedett a munkamigráció folyamatában, hanem a migránsok teljes számához képest is jelentős növekedést mutatott a nők aránya. Az elmúlt évek migrációs kutatásai külön figyelmet fordítottak a női migránsok döntéseire, valamint ezek kölcsönhatását elemezték a társadalmi struktúrák függvényében (Passerini 2008: 12–13). A gender kifejezés társadalmi nemet jelent, „olyan férfiakra és nőkre jellemző viselkedésmintákat, alá- és fölérendeltségből fakadó különbségeket, társadalmi szerepeket jelöl, amelyek a szocializációs és kulturális folyamatok során alakulnak ki valamely társadalomban” (Bagi 2016: 89). Az 1960-as évektől kezdve beszélhetünk a migráció feminizációjáról, amely során a nők már nem csupán passzív végrehajtóként jelennek meg a nemzetközi migrációban, hanem olyan aktív szereplőként, akik kinyilvánítják munkavállalási szándékukat. A nők arányának növekedése a migráció folyamatában új munkamegosztási helyzetet eredményezett a családokban (Bagi, 2016).

Tanulmányomban három dimenzióban elemzem a családanyák szerepét a munkamigráció folyamatában. Makroszinten a transznacionális migráció jelenségét és a nők munkaerőpiaci helyzetére vonatkozó kutatásokat ismertetem majd erdélyi szintű térségi kutatásokra reflektálva jutok el a lokális szintig, amelyben három családanyával készített interjú elemzésére kerül sor. Kutatási terepem Gyergyóremete, Hargita megye egyik nagyközsége (Románia).

Transznacionális migráció

Transznacionális migrációnak nevezi a szakirodalom azokat a határokon átívelő mozgásoknak az összességét, amelyek a tartós külföldi lét és munka ellenére, nem gyengítik a kapcsolatot a kibocsájtó közeggel. A transznacionális életforma lehetővé teszi az egyén számára a többes kötődés kialakulását (Erős et al. 2011). Faist (2016) szerint a

határokat átszelő migráció fogalma nemzetállami nézőpontból nemzetközi migrációt, míg a migránsok nézőpontjából transznacionális migrációt jelent. A transznacionális migráció tehát az emberek és források több irányú áramlását jelenti a kibocsájtó és befogadó országok között.

Nevelésszociológiai nézőpontból a család fogalmának eltérő jelentései ismeretesek. A köznapi használatban is mindenkinek mást jelent a család. „A család szociológiai megközelítésben olyan társadalmi intézmény, amely a generációk közti folytonosság megteremtésével számos, a társadalom működéséhez és az egyén boldogulásához elengedhetetlen tudást, tapasztalatot, mintát, érték- és szerepkészletet stb. közvetít és hagyományoz” (Boreczky, 2015:103). A család jelentése általánosságban a primér (elsődleges) szocializáció helyszíne. Giddens (2008:134–135) szerint a szocializáció „az a folyamat, amelynek során a tehetetlen csecsemő fokozatosan öntudattal bíró és értelmes személyiséggé válik, aki feltalálja magát abban a kultúrában, amelybe beleszületett. A fiatalok szocializációja a társadalmi reprodukció általánosabb jelenségét is erősíti, azt a folyamatot, amelyben létrejön a társadalom időbeli strukturális folytonossága.”

A transznacionális családnak nevezi a szakirodalom az olyan családokat, amelynek tagjai két különböző országban élnek, jellemzően az egyik a szülő a gyerekekkel marad, míg a másik szülő külföldön vállalhat munkát (Bagi 2016:92). „A migráns nők lehetnek transznacionális anyák, akik idejüket megosztják ama helyek és országok között, amelyekben dolgoznak, illetve amelyekben családtagjaikkal élnek együtt (Passerini, 2008:15). Számos kutatás foglalkozik a nők migrációjának gyerekekre gyakorolt hatásával, mivel a tradicionális családi szerepek megváltoztak. Kutatások bizonyítják, hogy az otthonuktól távol munkát vállaló édesanyák anyagi és időbeli ráfordítás árán próbálnak részt venni a család életében, távolról is ugyanazt a szerepet próbálják betölteni. Hasonló jelenség figyelhető meg azoknál a kisgyermekes anyáknál, akik a gyermekük hároméves koránál korábban visszatérnek a munkaerőpiacra, megszakítva ezzel a gyermekgondozási szabadságukat (R. Fedor, Toldi 2017; R. Fedor, Hajnal (2014). Az a tény is bizonyítást nyert, hogy a transznacionális gondoskodási formák nem képesek pótolni a személyes érintkezésen alapuló gondoskodást, egyre inkább kirajzolódnak azok az egyéni és társadalmi költségek, amelyek a transznacionális migrációból származnak (Gréen 2014). Hochschild (2000) szerint ez oda vezethet, hogy a nők elvándorlásával betöltetlenül maradnak azok a funkciók, amelyeket a családon belül láttak el. A betöltetlen funkciók lehetnek a házimunkák, gyereknevelés, betegekről és idősekről való gondoskodás. A szakirodalom legfőképpen a nők elvándorlásának jelenségét a „gondoskodás – elszívás” (care drain) és „gondoskodás – hiány” (care demand) kialakulásának lehetőségére hívja fel a figyelmet (Hochschild 2000). A gondoskodás ilyen típusú hiánya folyamatos lelkipurdalást okoz az anyáknak, éppen abból kifolyólag, hogy úgy érzik, nem tudnak eleget tenni korábbi szerepeiknek (R. Fedor 2015).

Az anya fizikai távolléte okozta gondoskodás hiányát felváltja az anyagi természetű gondoskodás, mivel a megkeresett külföldi jövedelemből vásárolt javakkal igyekszik pótolni a távollétében elszenvedett hiányt (Parrenas 2013). Gazdasági szempontból a gyerek előnyére válhat ugyan a migráció, azonban pszichológiai szempontból jelentős károkat okoz. A kutatások rávilágítanak arra a tényre, hogy a külföldön munkát vállaló nők annak ellenére, hogy kevesebbet keresnek, mégis nagyobb az általuk hazaküldött

pénzek összege. Az anya távolléte következtében a gyerekeknél nagyobb arányban jelentkeznek az érzelmi problémák, mint az apa távollétének esetében. Abrego (2009) szerint ez a jelenség azt a tényt támasztja alá, hogy tradicionális családi szerepek továbbra is fontosak, mivel a gyerekek az anyáktól a gondoskodást várják el.

A nők munkaerőpiaci helyzete, valamint munkaattitűdje számos kutatás tárgyát képezte, fókuszálva az esélyegyenlőségre, a munka és magánélet összeegyeztethetőségére, valamint a női és férfi felsővezetők eltérő attitűdjeire. A nők és férfiak munkaerőpiaci helyzete jelentős eltéréseket mutat kereslet és foglalkoztatás vonatkozásában. Ezt a jelenséget a neoklasszikus közgazdaságtan elmélete azzal magyarázza, hogy a nők életük során többször elhagyják munkahelyüket, amelynek következtében az emberi tőkébe történő beruházásból származó haszon megszerzésére kevesebb idő áll a rendelkezésükre (Lipták-Matiscsákné, 2018).

A női munkaképesség elmélete különbséget tesz a keresőtevékenység és a házimunka között. Arra a következtetésre jutottak, hogy a keresőtevékenység teljes embert követel, ezért a férfiak alkalmasabbak erre. A házimunka vonatkozásában azonban nem húzódik határvonal a szabadidő és munkaidő között, valamint térbelileg is egybeesik az otthon és a munkahely (Beck-Gernsheim, 1979; Ostner, 1990). Belinszki (1997) hierarchiaelméletében arra a következtetésre jutott, hogy a munkával járó társadalmi státusz befolyásolja, hogy az adott munkakört nők vagy férfiak töltik be.

Az Európai Unióban növekvő tendenciát mutat az utóbbi évtizedekben a nők munkaerőpiaci részvétele, azonban arányuk még mindig elmarad a férfiakhoz viszonyítva. Az elmaradás részben a társadalmi- és kulturális normákra vezethető vissza, azonban nem elhanyagolhatóak a gazdasági szempontok sem. Az családanyák munkaerőpiaci részvétele azonban alacsonyabb nőtársaikhoz képest, jelentős hányaduk rész munkaidőben dolgozik vagy pedig inaktív. Ezek a tények azt bizonyítják, hogy „a gyermekfelügyelet egyenlőtlen megoszlása a férfiak és nők között a legfőbb akadálya a gazdasági emancipációnak” (Lipták-Matiscsákné, 2018:42).

A gyermekgondozási segély rendszere országonként eltérő szabályozású és időtartamú. Egy Magyarországon végzett kutatás, amely a kisgyermekes nők munkavállalási attitűdjét vizsgálta kimutatta, hogy a gyermek fejlődése szempontjából a hároméves otthonmaradást tartják optimálisnak (R. Fedor-Toldi, 2017). A visszatérés F. Fedor (2015) szerint egy olyan többszemponút kalkuláció eredménye, amelynek célja a racionális döntéshozás a gyermek és a család vonatkozásában.

A nők munkaerőpiaci attitűdjének vizsgálata során a következő karaktercsoportok jelenlétét állapította meg R. Fedor és Hajnal (2014:548):

1. Alkalmazkodó: hangsúlyozza a családon belüli és a munkaerőpiaci szerepek összehangolódását.
2. Családcentrikus: a gyermekkel otthon töltött idő fontosságát nyomatékosítja, a gyermek érdekeit helyezi előtérbe, számít az apa támogatására a gyerekevelés során, ugyanakkor elismeri az állam szerepét a gyermeket nevelők vonatkozásában.
3. Összehangoló-egyensúlyozó: a gyermek iskolás koráig történő gondoskodását hangsúlyozza a materiális célokkal szemben.
4. Karrierépítő: a gyermek eltartásában és nevelésében egyéni felelősségét nyomatékosítja.

A szakirodalomban a migrációt különböző elméletek és paradigmák mentén magyarázzák, amelyek egymástól függetlenül alakultak ki, ok-okozati összefüggéseket keresve a tömeges migrációs hullámokra (Massey et al, 2007). A nemzetközi migrációs elméleteket gender vonatkozásban Oishi (2002) vizsgálja.

A neoklasszikus közgazdaságtan elmélete a gazdasági tényezőket helyezi előtérbe, különös figyelmet fordítva a munkaerő keresletre és kínálatra, a bérkülönbségekre, valamint a migráció költségeire. A neoklasszikus közgazdaságtan makroelmélete a munkaerő kereslet és kínálat területi különbségeire vezeti vissza a munkavállalás szándékával történő migrációt. A neoklasszikus közgazdaságtan mikroelmélete az egyéni döntésre helyezi a fókuszpontot, ugyanakkor hangsúlyozza, hogy az egyén költség-haszon számítások figyelembevételével dönt a migráció mellett, mivel ez hoz számára nettó hasznot (Massey et al, 2007). Oishi (2002) szerint a női munkamigrációt nem kizárólag a GDP és munkanélküliségi ráta magyarázza, mivel nem kizárólag a szegénység állhat az elvándorlás mögött.

A nemzetközi migráció strukturális elméletei a centrum és periférikus államok munkaerőt kizsákmányoló kapcsolatára helyezik a hangsúlyt. Wallertstein (1983) szerint vállalatvezetők a profitszerzés érdekében arra kényszerülnek, hogy a periférián lévő szegény országokba keressenek emberi- és természeti tényezőket, valamint fogyasztási piacot is. Sassen (1988) szerint a nők migrációja elsősorban országon belül történik, ezt követi a külföldi munkavállalás. Oishi (2002) az előbbivel ellentétben arra az eredményre jutott, hogy elsősorban a vidéki nők vállalnak munkát külföldön.

A neoklasszikus elmélet „új közgazdaságtana” háztartási döntésnek tekinti a migrációt, ennek értelmében a migrációs döntést nem az egyének, hanem a családok, vagy háztartások hozzák. Oishi (2002) kutatási eredményeiből kiindulva amellel érvel, hogy a nők többsége egyénileg hozza meg migrációs döntését, cáfolva ezzel a háztartás-stratégia elméletet. Mindezt azzal a ténnyel is alátámasztja, hogy kevesebb nő dönt a külföldi munkavállalás mellett, mint férfi.

A kapcsolati hálók elmélete a munkavállalás szándékával történő migráció hálózatokon keresztül történő szerveződésére utal. A migráció alapegysége nem az egyén vagy a háztartás, hanem az ismerősök, rokonok, barátok külföldi munkatapasztalatai. A külföldi lét számos kockázatot rejthet a munkavállaló számára, amire nem tud előre felkészülni. Ezek a nemvárt események és kockázatok azonban minimálisra csökkenthetők abban az esetben, ha már ismerősök, rokonok, barátok rendelkeznek kapcsolatokkal a célországban. A munkavállalók nagyrésze interperszonális kapcsolat révén jut információkhoz. Ezek az interperszonális kapcsolatok segítik a döntésben is (Tilly 2001). Oishi (2002) saját kutatásaiból kiindulva amellel érvel, hogy a nők sokkal inkább előnyben részesítik személyes kapcsolataikat, mint a férfiak, ugyanakkor a külföldi munkakeresésben is szívesebben kérik barátaik és családjuk segítségét.

Térségi kontextus

A KAM Regionális és Antropológiai Kutatások Központja felméréseket végzett Erdély-szerte a rendszerváltás követő időszakról napjainkig, több alkalommal is. Mivel 1989 után „megnyíltak” a határok, a kivándorlás szabadabb és hivatalosabb formában

tudott végbemenni. A rendszerváltás utáni nyitást Bodó Julianna (1994) egy olyan nyitásnak értelmezi, amely az egyéni megtapasztalás egyik formájaként fogható fel. Egyfajta kitekintésként is értelmezhető a munkamigráció, amely időszakos kilépést jelent az otthoni környezetből. Bíró A. Zoltán (1994) szerint ez a kitekintés egy átmeneti jellegű felfüggesztését jelenti a közösségi természetű identitásnak, amely során ideiglenes zárójelbe kerül a sajátnak érzett és tudott világ. A 90-es években végzett kutatások bizonyították, hogy a családon belül már meglévő szerepek nem módosultak a külföldi munkavállalás ideje alatt, csupán helyettesítették a szülők egymást. Az otthon maradt szülő átvette ideiglenesen az külföldön tartózkodó szerepét, amit az egyén hazatérte alkalmával változatlanul visszacapott (Bodó, 1994).

A székelyföldi munkamigráció 1989 után sem volt meglepő jelenség, mivel azelőtt is a politikai és gazdasági viszonyok függvényében már bevett gyakorlatnak számított. A kutatásokból kiderült, hogy 90-es években, a munkavállalás szándékával külföldre utazó migránsok legfőbb célja az otthoni mindennapok hiányainak a pótlása volt. A hiánypótlásra koncentráltak és nem alakítottak ki kapcsolódási pontokat a két világ között. Ebben az időben számos bevett gyakorlat létezett a könnyebben történő határátlépés érdekében. Hivatalos formában lehetett a határon átjutni ugyan, de mindig voltak érvényben bizonyos szabályozások, amelyeknek meg kellett felelniük. Abban az időben nehézkesek és költségesek voltak a kommunikációs lehetőségek, amit ritkán tudott megengedni magának egy vendégmunkás. Az első számú célpont Magyarország volt. Az interjúkból kiderült, hogy sok esetben az illegális munka rejtőzködő életformát vont maga után, ugyanakkor Magyarországon gyakori volt a „lerománózás” jelensége is. A 2000-es években nőtt a fiatalok és nők aránya a migráció folyamatában, ugyanakkor az első számú célpont még mindig Magyarország volt. A határátlépés procedúrája leegyszerűsödött. Az új kommunikációs eszközök és lehetőségek megkönnyítették a kapcsolattartást, jelentősebb anyagi terhek nélkül. Ennek köszönhetően nemcsak a családdal való kapcsolattartás tudott megvalósulni, hanem a barátokkal, rokonokkal is, ugyanakkor naprakész információkhoz jutottak otthonukkal kapcsolatosan különböző hírportálokat követve. Jelentős mértékben csökkent az illegális munkavállalás, és a hivatalos munkavállalói viszony erősödött. Fokozatosan hódít teret a transznacionális életforma, amely „lehetővé teszi, hogy az emberek egyszerre több térhez is kapcsolódjanak ugyanabban az időben, identitásukat nemcsak egy térhez való kapcsolódásuk által építsék, hanem azt ebben a köztes térben alakítsák ki” (Bodó, 2016:21).

Külön kutatás irányul a székelyföldi nők szerepének tanulmányozására a munkamigrációban. Bodó Julianna 2017-ben publikált, *A nők szerepe a székelyföldi munkamigráció társadalmi folyamatában* című tanulmányában 38 külföldön dolgozó nővel készített interjút, amelyből kiderült, hogy fiatalok, középkorúak és idősebbek is egyaránt vállalnak külföldi munkát. Iskolai végzettség és családi állapot tekintetében is változatos képet mutatnak. Napjaink célországainak spektruma igencsak sokszínű, már nem Magyarország az elsődleges célpont. Nyugat-Európa országai sokkal vonzóbbak, azonban a fiatalok számára Amerika is célpont a különböző egyetemistáknak szánt nyári munkaprogramok miatt. A munkavégzés típusát illetően a legelterjedtebb a mezőgazdasági szezonmunka és a gyerekfelügyelet. Ezeket követi az idős vagy beteg személyek gondozása is. A motivációk között a külföldi munka anyagi vonzata a legelterjedtebb (Bodó, 2017).

Kutatási kérdés és módszertani keretek: elbeszélte történetek

Kutatásom a családanyak külföldi munkavállalásának jelenségét vizsgálja saját elbeszélések alapján. A továbbiakban három esettanulmány segítségével elemzem az interjúkból feltárt migrációs okokat, motivációkat, tapasztalatokat és élményeket. Kutatási eredményeim nem általánosíthatók, céloom az egyedi jelenségek feltárása és szisztematikus összehasonlítása.

1. Kitekintés és önmegvalósítás

Interjúalanyom nagyon fiatalos és aktív, egy tizenöt- és egy tizennyolc éves lány édesanyja, akikkel együtt testvéreknek tűnhetnek. Beszélgetésünk elején nyomatékosította, hogy a nagy lányai miatt vállalta a külföldi munkát. Elmondta, hogy egyelőre még nincs olyan nagy tapasztalata, csak néhányszor volt külföldön, de szeretne még menni. Svájcban és Németországban dolgozott, gyümölcszedéssel foglalkozott kezdetben, majd egy betegápolói tanfolyam elvégzése után idősgondozást vállalt.

Csillogó szemekkel mesélte el, hogy nagyon sok önbizalmat adott neki a külföldi munkavállalás lehetősége, ugyanakkor ösztönözni akarja lányait is arra, hogy legyenek bátrak, merjenek belevágni. Külföldről hazatérve látja lányain a fejlődést, önállósodást és azt, hogy *„igenis meg tudnak állni a sarkukon, nem az van, hogy anya ez kell, s az kell, s amaz kell.”*

Közelíti a negyven évet, korán vállalta a gyerekeket. *„19 évesen én már babáztam”* – mondta. Meggyőződéssel érvelt amellett, hogy szüksége van a külföldi munkára, azért, hogy elmenjen, lásson és tapasztaljon. Első alkalommal hat hónapot volt távol a családjától.

Az otthoniak hiányát naponta rendszeres telefon- és video chat beszélgetéssel pótolta, lehetőségeihez mérten igyekezett részt venni a lányai mindennapjaiban, mintegy barátnő, akinek mindent elmondhatnak. A beszélgetés során kiderült, hogy ez az idill azonban nem mindig működőképes, mivel serdülőkorban lévő lányaitól gyakran hallotta, hogy *„Ó anyu, aztán beszélgetünk.”* Ezt az űrt azonban pótolta az, amikor tényleg hosszasan tudtak beszélgetni és meséltek neki iskoláról, barátról, barátnőről, itthonról és kedvenc időtöltéseikről. Szemmel láthatóan is büszke mindkét lányára képességeik és önállóságuk miatt, amellyel helyt állnak az életben.

Az önmegvalósítás és önkiteljesedés, mint a munkavállalás mögött álló motiváció számos ponton visszatért a beszélgetésünk során, azonban a külföldi munkavállalásnak az anyagi vonzata is döntő szerepet játszott. *„Engem az ösztönzött, hogy ugye én külön szobába nőtem fel a blokkba, s nekem most a két leányzó egy szobában van és én azt nem tudom neki most megadni, hogy külön legyenek, amit én megkaptam. (...) Most úgy vagyunk, hogy van tetőtér, de még nincs meg a központi fűtés.”*

Első külföldi munkatapasztalatáról mesélt hosszasan. Barátnője talált egy álláshirdetést szezonmunkára Svájcban, amit megosztott vele. Barátnőjének már volt tapasztalata, többször is dolgozott hasonló jellegű munkával külföldön. A döntés meghozatalában segített a társ, a barátnő jelenléte, tapasztalata és bátorítása. Egy féléven keresztül dolgoztak Svájcban megszakítás nélkül. Lelkesen mesélt az ott töltött időről,

mondván „eperszedés, szezonmunka, de életem legszebb időszaka volt. Albumot kellett készítenek róla.” Ezt követően elővett egy jó közepes méretű albumot, és megmutatta a fényképeket. A fényképalbum bemutatása közben lelkesen fűzte hozzá minden fényképhez a magyarázatot.

Sokat kellett éjszakába menően és a hajnali órákban dolgozniuk az eperszedéssel, mivel a napközbeni nagy meleg nem kedvezett ennek a munkának. Naponta tíz-tizenkét órát dolgoztak, akárcsak a férfiak. A munkáscsapat nagy része férfi volt, rajtuk kívül még két nő volt. A munkatársokról, mint bevándorlókról beszélt, akik régóta dolgoztak már ott. Konténerekben laktak hárman szűkösen, és emeletes vaságyakban aludtak. Nem volt elégedetlen a körülményekkel, mivel gyakorlatilag a legszükségesebb feltételek adottak voltak a mindennapokhoz. „Ezt egy kalandnak fogtuk fel, egy kiképzőtábornak, mert nagyon hajtottak.” A nehéz mindennapok mellett azonban megtalálták a módját és lehetőségét a kimozdulásnak is.

A gyümölcszedés utáni hazatérte alkalmával beiratkozott a Gyulafehérvári Caritas akkreditált felnőttképzési programjában, beteggondozónak tanult. Már a képzés közben elkezdte keresni külföldön a munkát ezen a területen. Az önéletrajzok kiküldése interjúkat eredményezett Viberen és Whatsappon. Egy munkaerő-közvetítő cég által jutott ki Németországba egy idős hölgy mellé beteggondozónak.

Többször is hangsúlyozta, hogy mennyire elismerték munkáját, aminek köszönhetően hasznosnak érezhette magát. A munka elismerése kapcsán párhuzamot állított a hazai munkaerőpiac rémhíreiből származó „hajtással” és a folyamatos elégedetlenségekkel, amelyet a munkavállaló tapasztal a munkaadó részéről. Tapasztalatot és tudást szerzett az idősbeteg-gondozás területén, amit még kamatoztatni szeretne. Két hónap elteltével újra visszafog menni, ugyanahhoz a családhoz.

Mivel a lányok már nagyobbak így könnyebb volt az átmeneti helyzetre megoldást találni. A családdal egy udvaron él a férje édesanyja is, aki besegített a főzésben és a különböző házimunkákban is. A férj is életvitelszerűen otthon van, a faluban dolgozik, így a lányokra tudott figyelni. A külföldi munkavállalás ideje alatt nem történt szerepcseré, a férj és a nagymama ideiglenesen átvette ugyan a családjának szerepét, de interjúalanyom hazatérével visszakapta azt.

2. Rutinszerű külföldi munkavállalás

Interjúalanyom 38 éves családanya, aki tizennyolc éve házasságban él, tizenkilenc- és húszéves lányai vannak. Külföldre jár szezonmunkára, évente legalább 2-3 hónapra, 2003-tól kezdve. A külföldi munkavállalás célországa Svájc, ahol gyümölcszedéssel foglalkozik. Itthoni munkatapasztalattal nem rendelkezik, rutinos külföldi munkavállaló.

A döntést közösen hozták meg a férjével már a kezdetek kezdetén, mivel a férje is külföldön dolgozik, így számtalanszor dolgoztak együtt. A lányai kicsik voltak, amikor férjével együtt a külföldi munkavállalás mellett döntöttek, így a gyerekek nevelésének jórésze a nagymamára hárult, aki készségesen vállalta mindezt. A lányok életvitelszerűen is a nagymamánál éltek, amikor szüleik külföldön tartózkodtak.

Hosszasan mesélte, hogy amikor férjével összeházasodtak egy tömbházban laktak albérletben és a céljuk egy saját kertés ház vásárlása volt. Az évek teltével saját kertés

házat vásároltak, amit felújítottak és berendeztek. A gyerekeik már nagyok és támogatják őket anyagilag, ahogyan tudják. Az egyik lányuk azonban érettségi után szintén a külföldi munkavállalást választotta, a másik meg fodrásznak tanul.

A külföldi munkatapasztalat kapcsán fontosnak tartotta hangsúlyozni a munka verbális és „kézzel fogható” elismerését, valamint azt, hogy nem tesznek különbséget munkás és munkás, valamint munkás és főnök között sem. A főnök is ugyanúgy dolgozott, mint a munkás. *„Úgy képzeld el, hogy kijönnek velünk dolgoznak és egy asztalhoz ültünk le ebédelni, mert a főnök felesége főzött. Nincs különbség román és lengyel munkás között.”* Saját tempójában dolgozhatott, de a minőségi munkára mindig nagyon figyelni kellett. Itthon is hasznosítható tapasztalatként a precizitást és pontosságot jelölte meg, amelyek elengedhetetlenek egy lelkiismeretes munkavégzés során. Továbbá egy általa elszenvedett munkahelyi balesetet ismertetett részletesen, amelyben maradandó sérülést szenvedett a keze. Lelkesen mesélte el, hogy milyen gyors és szakszerű ellátásban részesítették, alátámasztva azt a tényt, hogy *„ha ez itthon történt volna, nem tudták volna ennyire helyrehozni az ujjam”*. Lelkesen mesélte a kórházi körülményeket, valamint az ellátást, amelyben részesült.

3. Egyéni megküzdés és feladás

Interjúalanyom 41 éves családayaként egyszer volt külföldön munkavállalás szándékával. Egyelőre ugyan nem akar menni, mivel lányai nagyon kicsik, de nem zárja ki még a jövőben ezt a lehetőséget. A migrációs döntés meghozatala során sok nehézségbe ütközött. Férje három alkalommal dolgozott külföldön szezonmunkásként, de többet nem akarta vállalni a külföldi létet, azonban a külföldön megszerezhető kereset fontos a család számára. Interjúalanyom családayaként igen sok vívódás közepette hozta meg a döntés, aminek a motivációja kizárólag a kereset volt. A migrációs döntés meghozatalát nehezítette négy- és hatéves kislányai, valamint az, hogy nem volt, kire bízna felügyeletüket. Mivel csak egy idős nagymama él, aki már nagyon beteg és a férj a lakhelyüktől távol lévő gyárban dolgozik váltásban, így egy addig ismeretlen dadusra bízta gyerekeit, úgy, ahogy életvitelszerűen ott éltek a gyerekek hét héten keresztül. A dadust megbízható személyek ajánlották ugyan, de az elválás *„kimondhatatlanul nehéz volt”*. Az édesapa és a rokonok is hetente meglátogatták a gyerekeket, akik látszólag jól viselték az új körülményeket, de minden látogatótól nem mulasztották el megkérdezni a már-már örökzölddé vált kérdést: *„Még hányat kell aludjunk ahhoz, hogy édesanya hazajöjjen?”*

Egyedi helyzetben van az interjúalanyom, ami a családi állapotát illeti. A férjének egy erdélyi nagyvárosban van tömbházlakása. Mivel életvitelszerűen ebben a kis házban él a feleség a gyerekekkel és férj havonta jön haza, így az anya úgy gondolta, hogy el kell mennie külföldre ahhoz, hogy rendbe hozza ezt a kis házat. Az volt a legfőbb motivációja, hogy a külföldi keresetéből kívülről felújítsa a házat, valamint a gyerekszobát berendezze olyan bútorokkal, amelyeneket csak szeretnének lányai. A gyerekektől való távolság azonban hamarabb hazaszólította külföldről interjúalanyomat, fogadkozva, hogy többet nem akar távol lenni gyerekeitől. Mivel hamarabb hazatért, így nem tudta minden tervét megvalósítani, kevesebb pénzt kapott, azonban hálás volt, hogy hazatérhetett.

A munka nehézségét bizonygatta elbeszélése során, gyakran arra gondolva, hogy *„rámegy”* az egészsége. *„Voltak nagyon nehéz napok és ugyanúgy kellett dolgozni,*

mint a férfiaknak. Nehéz volt, sokat kellett emelgetni a ládákat, amittől nagyon kezdett fájni a hátam és a derekam.” Az amúgy is nehéz fizikai munkát még csak nehezítette a gyerekei hiánya. Ettől függetlenül hangsúlyozta a munka megbecsülésének fontosságát, ugyanakkor kiemelte a keresetet, amely motiválta őt. Reggel pontos időben kellett kezdeniük, és annak ellenére, hogy otthon nem volt a pontosság híve, úgy érzi, hogy sokat változott ezen a területen. „*Minőségi munkát kellett végezni, nem szabadott csak átesni a dolgokon*”. Itthon is erre fog törekedni.

Empirikus eredmények

Kutatásomban kvalitatív módszerként ismeretes félig strukturált interjút használtam. Három családjával készítettem interjút, akik külföldi munkavállalás mellett döntöttek. A megkérdezettek között kapcsolódási pontot jelentett az, hogy mindhárman lányos édesanyák voltak. Kutatásom annak felderítésére irányult, hogy megismerjem a migrációs döntés körülményeit, a munkamigráció mögött álló okokat és motivációs tényezőket, valamint a külföldön szerzett munkatapasztalatokat.

A migrációs döntés témakörben jól kirajzolódott az a tény, hogy a gyerekek életkora mennyire befolyásolta a munkamigrációs döntés meghozatalát. Azok az édesanyákat, akinek nagy lányaik vannak, könnyedén döntöttek, ugyanakkor a beszélgetésekből tapasztalható volt az a biztonságérzet, amellyel jó kezekben hagyták otthon a családot, nagyszülőkre bízva a háztartást. A döntésüket a családdal közösen hozták meg, férjük és gyerekeik támogatását élvezték. A kisgyermeküket javarészt egyedül nevelő édesanya esetében azonban a migrációs döntés egy nehéz és hosszú folyamat eredménye volt, amely során mérlegelt és megbízható adatot keresett gyerekei számára. A migrációs döntést leginkább saját maga hozta meg, minimális egyeztetés történt férjével ebben a kérdésben.

Mindhárom esetben a külföldi munkavállalás mögött az elérhető kereset jelent meg motivációs tényezőként, azonban két esetben az önmegvalósítás is döntő szerepet játszott. Megfigyelhető azonban az a tény, hogy minél többet dolgozott külföldön, annál kevésbé vonzza már az elérhető jövedelem. A már-már rutinosan külföldi munkát vállaló családanya kitűzött céljait megvalósította külföldi keresetéből, ezért inkább a kitekintés és az egyéni önmegvalósítás kerül előtérbe, valamint megfigyelhető volt egy bizonyos életszínvonal elérése és megtartása is. A kisgyermeküket itthon hagyó családját teljes mértékben a jövedelem motiválta, már előre meghatározott célja volt a keresetével. Egyéni megvalósításként és kitekintésként értelmezte a külföldi munkavállalást az a családanya is, aki nemrég kezdett bele ebbe a folyamatba, azonban biztos volt abban, hogy folytatni szeretné.

A külföldön szerzett munkatapasztalatok vonatkozásában mindhárom esetben a munka elismerésének fontossága körvonalazódott. Ebben a tekintetben azonban megfigyelhető volt az a tény, hogy akinek eddigi munkatapasztalata nem volt közvetlen környezetében, csak hallásból értesült negatív tapasztalatokról, az erőteljesen érvelt a külföldi munka mellett. Ezekről a nem általa megtapasztalt élményekről azonban ha-

tározott véleménye volt. A kisgyermekait hátrahagyó édesanya mögött több év munkatapasztalat állt, megemlítette a munka elismerését, azonban nem érvelt a külföldi munka mellett.

Összegzés

Összegzésképpen megfigyelhető, hogy a fentebb ismertetett esetek mindegyikénél a transznacionális migráció sajátosságai figyelhetők meg. A kommunikációs eszközök segítségével a migránsok csupán a fizikailag vannak távol otthonuktól, barátaiktól. „A fizikai, kulturális, társadalmi határok átlépése napjaink migránsai számára nem a teljes elszakadást vagy a teljes asszimilálódást jelenti. Kialakíthat egy olyan életformát, amelyben megőrzi kapcsolódását a kibocsátó környezethez, ugyanakkor megteremtheti a kötődéseket a befogadó környezethez is.” (Bodó, 2016:29). A kapcsolati hálóknak következtésben csökkennek a migrációs költségek.

A családanyak számára a külföldi munkavállalás célja a jobb életkörülmények biztosítása, ugyanakkor konkrét tervekkel rendelkeztek a kereset felhasználását illetően. A Székelyföldön végzett kutatás mutat rá arra tényre, hogy a nők körében a külföldi munkavállalás motivációja és célja szorosabban kapcsolódik a családhoz, mint a férfiak esetében. A férfiak motivációja a gazdasági szempontokat részesíti előnyben, vállalkozói elképzeléseik megvalósítására és családi gazdaságok feljavítására fókuszálnak (Bodó, 2017).

Napjainkban már nem húzódik akkora törésvonal a nők és férfiak között a munkaerőpiacon. A munkavállalás szándékával történő migrációban férfiak és nők egyaránt részt vesznek, a nők aránya azonban fokozatosan növekvő tendenciát mutat (Bodó, 2016). Egyre több nő vállal munkát külföldön, azonban arányuk a férfiak arányához képest még mindig elmarad.

Irodalomjegyzék

1. Abrego, Leisy (2009): Economic Well-Being in Salvadoran Transnational Families: How Gender Affects Remittance Practices. *Journal of Marriage and Family*, 71. 1070–1085.
DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2009.00653.x>
2. Bagi Judit (2016): A nemzetközi migráció gender aspektusai. A nemi szerepek változása, a migráció feminizációja, In: Tarrósy István, Glied István, Vörös Zoltán (szerk.): *Migráció a 21. században*. Pécs, Publikon Kiadó, 87–101.
3. Beck-Gernsheim, E. (1976): *Der geschlechtsspezifische Arbeitsmarkt: Zur Ideologie und Realität von Frauenberufen*. Frankfurt am Main.
4. Belinszki Eszter (1997): A munka nemesít? Elméleti magyarázatok a nők munkaerőpiaci helyzetéről, *Szociológiai Szemle*, 7: (1), 133–155.
5. Bodó Julianna (1994): Az időszakos migráció hatása az egyéni és a családi életvezetésre. *Antropológiai Műhely* 3. 59–79.
6. Bodó Julianna (2016): Határátlépések, térbelépések. Migránsok a transznacionális térben, *Iskolakultúra*, 1. 20–30.

- DOI: <https://doi.org/10.17543/iskkult.2016.1.20>
7. Bodó Julianna (2017): A nők szerepe a székelyföldi munkamigráció társadalmi folyamatában. *Antro-pólus*, 1. 61–100.
 8. Boreczky Ágnes (2015): Családkutatások nevelésszociológiai nézőpontból, In: Varga Aranka (szerk.): *A nevelésszociológia alapjai*. Pécs, Pécsi Tudományegyetem. 103–135.
DOI: <https://doi.org/10.15170/btk.2015.00004>
 9. Biró A. Zoltán (1994): Egyéni és kollektív identitás a kilépési gyakorlatban. *Antropológiai Műhely* 7. 79–98.
 10. Eröss Ágnes, Filep Béla, Tátrai Patrik, Rácz Katalin, Váradi Mónika Mária., Wastl-Walter Doris (2011): Tanulmányi célú migráció, migráns élethelyzetek: vajdasági diákok Magyarországon, *Tér és Társadalom*, 4. 3–19.
DOI: <https://doi.org/10.17649/tet.25.4.1936>
 11. Faist, Thomas (2016): Cross-Border Migration and Social Inequalities, *Annual Review of Sociology* 1. 323–346.
DOI: <https://doi.org/10.1146/annurev-soc-081715-074302>
 12. Giddens, Anthony (2008): *Szociológia*. Osiris Kiadó, Budapest.
 13. Gréen, O. S. (2014): Labour migration in the enlarged Europe: children left behind in Central and Eastern Europe. Paper presented at the Centre for Baltic Sea Region and Eastern European Studies (CBEES), CBEES Annual Conference December 4–5, Gothenburg.
 14. Hochschild, Arlie Russel (2000): Global Care Chains and Emotional Surplus Value. In Giddens, Anthony – Hutton Will (eds.), *On the Edge: Living with Global Capitalism*. London, Jonathan Cape, 130–146.
 15. Lipták Katalin – Matiscsákné Lizák Marianna (2018): A kisgyermekes nők foglalkoztatási helyzete és lehetőségeik, *Vezetéstudomány/Budapest Management Review*, XLIX, 3, 41–51.
DOI: <https://doi.org/10.14267/veztud.2018.03.05>
 16. Massey, Douglas S. – Arango, Joaquin – Hugo, Graeme – Kouaouci, Ali – Pellegrino, Adela – Taylor, J. Edward (2007): A nemzetközi migráció elméletei: áttekintés és értékelés. In (Sik Endre szerk.): *A migráció szociológiája*. 1. köt., Budapest, ELTE TáTK, 9–40.
 17. Oishi, Nana (2002): *Gender and Migration: An Integrative Approach. Working Paper*. In: <https://ccis.ucsd.edu/files/wp49.pdf> (letöltve: 2020.02.29.)
 18. Ostner, I. (1990): Das Konzept des Weiblichen Arbeitsvermögens. *Arbeitspapiere aus dem Arbeitskreis Sozialwissenschaftliche Arbeitsmarktforschung*, 22–39.
 19. Parreñas, Rhacel Salazar (2013): The Gender Revolution in the Philippines. Migrant Mothering and Social Transformations. In: Eckstein, Susan Eva– Najam, Adil (eds.): *How Immigrants Impact Their Homelands*. Duke University Press, 191–212.
DOI: <https://doi.org/10.1215/9780822397571-009>
 20. Passerini, Lusia – Lyon, Dawn – Capussotti, Enrica – Laliotou, Ionna (2008): *A nők migrációja Keletről Nyugatra. Társadalmi nem, mobilitás és azonosulás a jelenkori Európában*. Balassi Kiadó, Budapest.
 21. R. Fedor Anita (2015): *Egyensúlyban? A munkaerőpiaci karriertől a familizarizmusig*. Debrecen, Debreceni Egyetemi Kiadó.

22. R. Fedor Anita – Hajnal Béla (2014): A kisgyermeket nevelő nők karaktercsoportjai, *Statisztikai Szemle*, 92 évf., 6, 541–568.
23. R. Fedor, Anita - Toldi, Andrea (2017): Labour market opportunities of women with young children after childbirth, *Kontakt*, 3, 220–226.
DOI: <https://doi.org/10.1016/j.kontakt.2017.07.003>
24. Sassen, Saskia (1988): *The Mobility of Labour and Capital: A Study in International Investment and Labor flow*. Cambridge University Press.
DOI: <https://doi.org/10.1017/cbo9780511598296>
25. Tilly, Charles (2001): Áthelyeződött hálózatok. In Sik Endre (szerk.): *A migráció szociológiája*. 1. köt., Budapest, ELTE TáTK, 89–104.
26. Wallerstein, Immanuel (1983): *A modern világ gazdasági rendszer kialakulása*. Budapest, Gondolat Kiadó.